

UTDANNINGSDIREKTORATET

Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO

Saksbehandler Asle Sandnes
Vår dato 01.08.2023
Vår referanse 2023/452
Deres dato
Deres referanse

Skriftlig innspill fra FUG til utredning om bekymringsfullt fravær

Foreldreutvalget for grunnsopplæringen, FUG, takker for invitasjon til å gi innspill til denne utredningen.

Vi har det siste drøye året forsøkt å følge med på hva som rører seg i mediebildet og i forskning om bekymringsfullt skolefravær. Utvalget har fått et innblikk i forskningen til Marie Lisbeth Amundsen¹, og FUG deltar i *referansegruppe for forskningsprosjektet RAUS² - reduksjon av utfordrende skolefravær*. Vi har også registrert at det har oppstått flere sammenslutninger av foreldre som har erfaringer med bekymringsfullt skolefravær, som for eksempel Facebook-gruppen *Se oss nå*³ og foreningen *En skole for alle*⁴.

Vi ser at det er et tema som får stadig større oppmerksomhet, og det er bra. Ikke minst mener vi at det er nødvendig at det snarlig kommer på plass et system som gjør det mulig å holde oversikt over hvor stort problemet er. I dag finnes ikke systemer som kan gi oss god statistisk oversikt over fenomenets omfang og eventuelle årsaker. Vi mener at dette er noe som bør komme på plass så snart som mulig.

Direktoratet har stilt tre spørsmål til FUG, som vi ønsker å gi våre svar til.

1. *Hva er FUGs forståelse av utfordringsbildet?*
2. *Har FUG innsiktskunnskap som kan være relevant å knytte til bekymringsfullt fravær?*
3. *Har FUG innspill til tiltak?*

1. Hva er FUGs forståelse av utfordringsbildet?

Vår forståelse av utfordringsbildet er at det er sammensatt. Vi registrerer at det framstår uomtvistet at problemet er større enn før og at det er økende, men vi er ikke kjent med om det finnes helt pålitelige data omkring dette. Det er ønskelig med mer forskning og undersøkelse omkring hva bekymringsfullt fravær skyldes, men vi har noen tanker om de bakenforliggende årsaker. Høyt og økende bekymringsfullt fravær må antas å skyldes mange og ulike faktorer på flere nivåer. Det framstår som symptomer på mye av det vi ikke lykkes

¹ <https://www.usn.no/kontakt-oss/tilsette/marie-lisbet-amundsen>

² <https://www.nordlandforskning.no/nb/project/raus-reduksjon-av-utfordrende-skolefravaer>

³ <https://www.facebook.com/groups/788000438384451/>

⁴ <https://enskoleforalle.no/>

med, og vi tror at det er viktig å se på forhold både i og utenfor skolen når man skal finne de beste tiltakene mot bekymringsfullt skolefravær. FUG vil trekke fram noen forhold som vi mener utgjør viktige sider av utfordringsbildet. Disse kan grovt sett knyttes til tre nivåer.

Hvis vi starter nederst, med de henvendelsene vi får, er det et fellestrekk at der hvor skolefraværet har vokst seg stort, har det oppstått et tillitsbrudd mellom skole og elev/hjem. De foreldre som tar kontakt med oss beskriver situasjoner hvor skolene ikke setter inn egnede tiltak tidlig nok, ikke lytter til elev og foreldre eller ikke følger opp tiltak i aktivitetsplaner. Mange av dem som kontakter oss opplever at skolen raskest mulig vil sette bort «problemet» til skolehelsetjeneste, PPT, psykiatri eller i noen tilfeller barnevernet, uten å gjøre grundige kartlegginger av hva som er utfordringene for den enkelte elev. Andre opplever at deres barn har mye fravær uten at skolen later til å bry seg. Et likhetstrekk i henvendelsene vi får er at det oppstår et Svarteper-spill hvor skolen setter søkelys på forhold i hjemmet og hjemmet fokuserer på forhold i skolen. Flere av henvendelsene vi får vitner om at det mangler både kompetanse og ressurser – samtidig gir en spørreundersøkelse vi har gjort inntrykk av at det ofte er lite som skal til av kommunikasjon, informasjon og tiltak for å gjøre situasjonen bedre for mange elever – om man gjør dette tidlig nok. Se mer under spørsmål 2 om vår spørreundersøkelse.

Neste nivå er knyttet til skolens muligheter, kompetanse og ressurser til å tilpasse opplæringen og skolehverdagen for elever som er særlig utsatt for ufrivillig, bekymringsfullt skolefravær. På mange måter framstår utfordringene på dette nivået som følger av oppgaver som skolen ikke har løst godt nok, f. eks oppfølging av:

- Elevens rett til et trygt og godt skolemiljø
- Elever med ulike diagnoser, f.eks. ADHD, ADD, autismspekterforstyrrelser (nevrodivergens).
- Elever med høyt læringspotensial
- Elever med ikke-avdekket behov for tilrettelegging/spesialundervisning
- Elever med særlig sensitivitet
- Elever med funksjonshemminger

Øverste nivå er generelle rammevilkår i skolesamfunnet og storsamfunnet. De siste 20-30 årene har det skjedd store og raske endringer i samfunnet generelt og i skolen spesielt. Et overordnet spørsmål er om endringene i skolen har vært tilpasset samfunnet ellers, eller om de har kommet i stand som svar på spesifikke utfordringer knyttet til forhold som framkommer gjennom kartlegginger og undersøkelser. Kort sagt; har vi behandlet symptomene og ikke de reelle problemene? Vi vil peke på noen av de forholdene som vi mener kan ha betydning.

1. 6-årsreformen, og overgangen fra barnehage til skole
2. Digitaliseringen i samfunnet/skolen
3. 9A; frykt for grensesetting? Gir dette en nedkjølingseffekt?
4. Overgangen fra pensum til kompetansemål
5. Overgang fra «vi» til «jeg»
6. Foreldrerollen i endring
7. Rekruttering av lærere og skoleledere

Det er signaler som går i retning av at forutsetningene for 6-årsreformen ikke har blitt gjennomført fullt ut i praksis. Det som skulle være et mykt første skoleår med leken i sentrum, har i større grad enn forutsatt blitt et klassisk skoleår med stillesitting og klasseromsundervisning i lokaler som ikke er tilrettelagt for lek. Vi vil også trekke fram som eksempel at det overordnede målet er at elevene skal kunne lese ved utgangen av 2.trinn, men flere steder testes det allerede i 1. Det store vurderingsfokuset og kravet til tidlig innsats/intensiv opplæring bidrar likevel til at mange skoler velger å kartlegge elevene. For enkeltelever kan kartlegginger og «testregimer» oppleves veldig belastende og understøtte opplevelsen av å ikke mestre. En av flere unnlattelsestrategier kan være å ikke møte på skolen. Dette «trekket» gjelder for så vidt gjennom hele opplæringsløpet og ikke bare i 1.klasse. Andreas Stien-Leenderts omtaler problematikken rundt testing/kartlegging i boken Skolen er ikke for alle, men den kan bli det⁵.

Digitaliseringen av samfunnet og inntoget av digital kommunikasjon og sosiale medier har medført en stor endring i hvordan barn og unge omgås på fritiden. Det har oppstått nye rammer for hvordan og hva man snakker med hverandre om. Dette har gitt nye utfordringer for skolen og nye arenaer og sosiale prosesser å sette seg inn i. Vi registrerer at UNESCO nylig har publisert en rapport⁶ som understreker viktigheten av at teknologi ikke over-brukes i skolen og at bruken må være hensiktsmessig. Det framgår også av rapporten at bare det å ha en smarttelefon i nærheten med varslinger som kommer gjennom er nok til å ta fokuset fra læring så lenge som i 20 minutter.

Et økt fokus på elevens rett til medbestemmelse og å bli hørt sammen med en utbredt, misforståelse av at kap. 9A i opplæringsloven gir all makt til eleven, har gitt en nedkjølingseffekt. Mange lærere er usikre og vegrer seg for å sette tydelige grenser i frykt for å krenke eleven og «pådra» seg 9A-sak. Dette igjen kan ha ført til at klassemiljøer flere steder har blitt urolige, uforutsigbare og utrygge.

Overgangen fra en kunnskapsbasert læreplan (L97) til kompetansemål (Kunnskapsløftet) uten konkrete henvisninger til nøyaktig hva elevene skal lære i det enkelte fag har utfordret både lærere og elever. Det kan settes spørsmålstegn ved om dette har forutsatt en større grad av modenhet og evne til refleksjon hos flertallet av elevene enn hva som er realistisk; noe som fort kan lede til manglende mestringsfølelse og tapt motivasjon. Tendensen har gått i en retning av den oppfatning at vi oppnår kompetanse gjennom å lære noe på mange ulike måter, alternativt finne egne måter å løse oppgaver på – eksempelvis i matematikkfaget. Dette underkjenner noen barns behov for system og struktur i form av algoritmer. Vi må anerkjenne at for noen kommer strukturen først, og forståelsen i kjølvannet.

Vi opplever at samfunnet på flere områder har blitt mer individualisert. Det synes å være en tendens i at løsninger søkes gjennom forfølgelse av egne rettigheter framfor samarbeid og fellesskapsløsninger. Det finnes masse godt arbeid og engasjement organisert i skolens råd

⁵ <https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse - skolen-er-ikke-for-alle- -men-den-kan-bli-det -av-andreas-stien-leenderts-1.16447997>

⁶ <https://www.unesco.org/en/articles/smartphones-school-only-when-they-clearly-support-learning>

og utvalg. Vi sette likevel spørsmålstegn ved om man som samfunn kan ha mistet blikket på de store linjene og de kollektive løsningene parallelt med et skoleregelverk som har gitt stadig flere individuelle rettigheter. Økt fokus på og styrking av rammene for skole-hjemsamarbeid er noe vi har tro på som en del av løsningen. Konkret mener vi at lærerutdanningene bør styrkes på området skole-hjemsamarbeid slik at våre nyutdannede lærere ikke opplever «praksissjokket» når de møter mangfoldet av foreldre i skolehverdagen.

Som foreldreutvalg må vi også rette fokuset litt innover. Det har vært mye debatt om grensene mellom skolens og foreldrenes ansvar knyttet til ulike problemer i skolen. Foreldrerollen er i stadig endring, og det bør ikke underslås at dette kan være en del av forklaringsbildet når vi snakker om bekymringsfullt fravær. Endringene i familiestrukturer, arbeidsliv sammen med at skolen i stadig større grad er blitt oppfattet som en arena for mer enn bare faglig læring er trolig påvirkningsfaktorer som må tas med i betraktningen. I skyggen av dette er det trolig også en tendens at flere foreldre overlater mer ansvar til skolene enn før – det som Thomas Nordahl kaller «outsourcing» av barndommen.

For å møte elevene på en god måte i skolehverdagen, er det avgjørende at lærerne har den nødvendige kompetansen. Dette er noe de ulike lærerutdanningene skal sikre. Dessverre viser dagens søkertall for lærerutdanningene at det er vanskelig å rekruttere nye studenter.⁷ I tillegg er det bekymringsfullt at 1 av 4 nyutdannede lærere slutter i yrket i løpet av de fem første årene.⁸ Dette medfører at andelen lærere med pedagogisk kompetanse blir redusert, noe som utgjør en betydelig utfordring for skolen. I tillegg til dette har masterkravet gjort at fagkretsen til nyutdannede er smalere enn de tradisjonelle allmennlærerne. Det betyr at mange blir satt til å undervise i fag de ikke har tilstrekkelig kompetanse i for å få full stilling. Dette er spesielt vanlig på små skoler, og utfordrer tanken om at kompetanse = god skole. Videre, når det gjelder rekruttering, står skolelederstillinger ofte overfor utfordringen med å tiltrekke seg tilstrekkelig mange og kvalifiserte søkere.⁹ Dersom vi ikke klarer å finne dyktige skoleledere med kompetanse til å lede skolen, de ansatte og håndtere utfordringene i skolehverdagen, risikerer vi å oppleve negative konsekvenser som påvirker hele organisasjonen.

2. Har FUG innsiktskunnskap som kan være relevant å knytte til bekymringsfullt fravær?

Innsiktskunnskapen vår bygger i hovedsak på to kilder. Det er henvendelser vi får til vår rådgivningstjeneste og resultatene fra spørreundersøkelser vi gjennomfører jevnlig. Nedenfor har vi tatt inn en summarisk gjengivelse av noen av henvendelsene vi har fått om temaet, som kan si litt om hvor skoen trykker.

Elev på trinn 8 opplever utenforskap. Mor har orientert skolen muntlig, uten at noe har skjedd, og ber nå om råd for hvordan hun skal gripe an saken videre. Pr. dags dato vil datteren ikke på skolen fordi situasjonen er så krevende/utrygg.

⁷ <https://www.nrk.no/trondelag/tall-og-trender-fra-samordna-opptak-2023-1.16384972>

⁸ <https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/718qJV/hvordan-hindre-dropout-blant-nyutdannede-larere>

⁹ <https://www.fafu.no/arrangementer/arrangementer/lederkrise-hvem-vil-og-kan-lede-skolene-i-fremtiden>

Gutt med ADD, trinn 7, opplever mange situasjoner med utrygghet i skolehverdagen. Skolen har satt inn tiltak, men klarer ikke følge opp og forhindre krenkelses. Gutten selv har også blitt ekstra sensitiv i en del situasjoner. Mor har bedt rektor om bedre oppfølging og vurderer klage til SF. Rektor "anbefaler" mor at de heller snakker med PPT fordi "det blir så mye ekstraarbeid uten effekt for eleven" om mor klager til SF. Mor vurderer å holde gutten hjemme fra skolen og ber om råd ift. situasjonen.

Elev som ikke vil på skolen. Har blitt mobbet siden 6. klasse og går i 8. klasse nå. SF har vært inne og gitt foreldrene medhold, men lite skjer. Hva nå?

Oppfølging. Rektor har nå innkalt mor til møte etter at hun sendte en skriftlig henvendelse mandag kveld. Mor ønsker råd om hvordan hun skal gripe an saken.

Oppfølging. Mor har vært i møte med skolen som virker overrasket over alvoret i situasjonen. Tonen er god, og skolen ønsker å hjelpe. Datter er fastlåst og vil ikke møte lærer eller rektor. Mor er oppradd og bekymret.

Gutt med ADD, trinn 7, opplever utrygghet i skolehverdagen. Har vært syk og fraværende 1 mnd nå. Mor har nå fått tiltaksplan og lurer på om innholdet er tilstrekkelig. Hun har også spørsmål rundt tilbakeføring til skolen etter 1 mnd. sykdom og tilbudet skolen har gitt om klassebytte.

Oppfølging av tidligere henvendelse. Skolen skal lage tiltaksplan etter §9A-4 og ber mor komme med forslag til tiltak. Mor under seg på om dette er hennes jobb, men har satt ned noen forslag som hun ønsker å luften med FUG.

Spørsmål om rett til opplæring når en elev har ME. Anbefales å koble på tverrfaglige instanser (PPT, fastlege), få vurdert mulig rett til spesialundervisning

Mor som ringer og er bekymret for sønn på 7 trinn som har slitt med skolefravær/angst i et par år. Statsforvalter har vært streng med skolen, men ingenting skjer. Foreldre selv har involvert PPT og i møte, før den sakkyndige vurderingen er ferdig, har PPT gitt uttrykk for at de vil anbefale vedtak om fritak fra opplæringsplikten. Mor er skeptisk og tror at skolen har formidlet hva de ønsker - fordi det er det enkleste for skolen.

Spørsmål rundt elev, trinn 10 med alvorlig tilknytningsvanske, høyt skolefravær og rett til spesialundervisning. Mor har fått evaluering av IOP hvor det gjennomgående dokumenteres at målene ikke er jobbet med eller ikke oppnådd. Ber om råd for vegen videre.

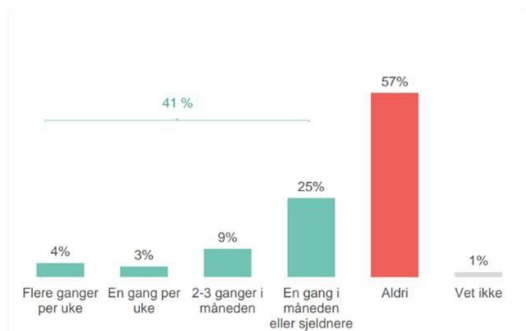
Far med to sønner som begge har utviklet skolevegring. Samarbeider ok med skolen, men guttene får ikke tilbud om undervisning og ingen i skolen opprettholder kommunikasjon/relasjon direkte med guttene. Bekymrer seg for manglende opplæring og overgang til vgs. og ber om råd.

Far ringer. Har samvær med sin sønn av og til. Opplever at gutten har mye fravær på skolen, særlig fordi mor holder gutten hjemme fra skolen de dagene han skal bli hentet av far og i dagene etter at gutten har vært hos far.

Jente, trinn 10, blir mobbet. Mor har meldt skolen i januar, det sies at det er opprettet 9a-sak, men jenta opplever ingen bedring. Skolen ser ut til å løse "problemet" med å skjerme jenta eller åpne for at hun kan gå hjem "hvis det blir for ille".

Nedenfor har vi tatt inn relevante resultater fra en spørreundersøkelse FUG gjennomførte høsten 2022 sammen med Opinion.

Fire av ti har opplevd at barnet ikke vil på skolen i høst

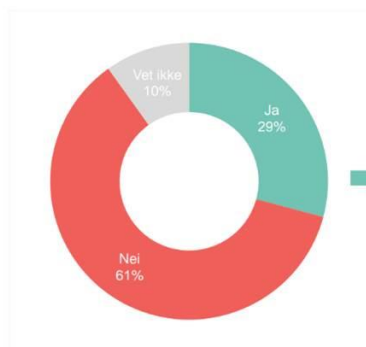

- Totalt 41 prosent av foreldrene har opplevd at barnet ikke vil på skolen dette skoleåret. Hvor henholdsvis 16 prosent sier at det skjer oftere enn en gang i måneden og 25 prosent sier en gang i måneden eller sjeldnere.
- Det er de som har barn på barnetrinnet som i størst grad har opplevd at barnet ikke vil på skolen i høst, hvor nesten annenhver oppgir dette (46 prosent). Andelen faller med økende skoletrinn, til 26 prosent på videregående.

n= 1010 ? Har du opplevd at barnet ditt ikke vil på skolen dette skoleåret?

21

For tre av ti som har barn som ikke vil på skolen har skolen gjort tiltak – og tiltakene hjelper i overveiende grad

- Blant de som har opplevd at barnet ikke vil på skolen dette skoleåret, sier tre av ti (29 %) at skolen har satt inn tiltak for å hjelpe dem/barnet i denne situasjonen. Mødre sier dette i noe større grad enn fedre.
- Nesten to av tre som har fått satt inn tiltak, sier at tiltakene har bedret situasjonen (63 %, mot 17 % nei, og 21 % vet ikke)

n= 415 ? Har skolen satt inn tiltak for å hjelpe deg/barnet ditt i denne situasjonen?

22

Hva slags tiltak var dette?

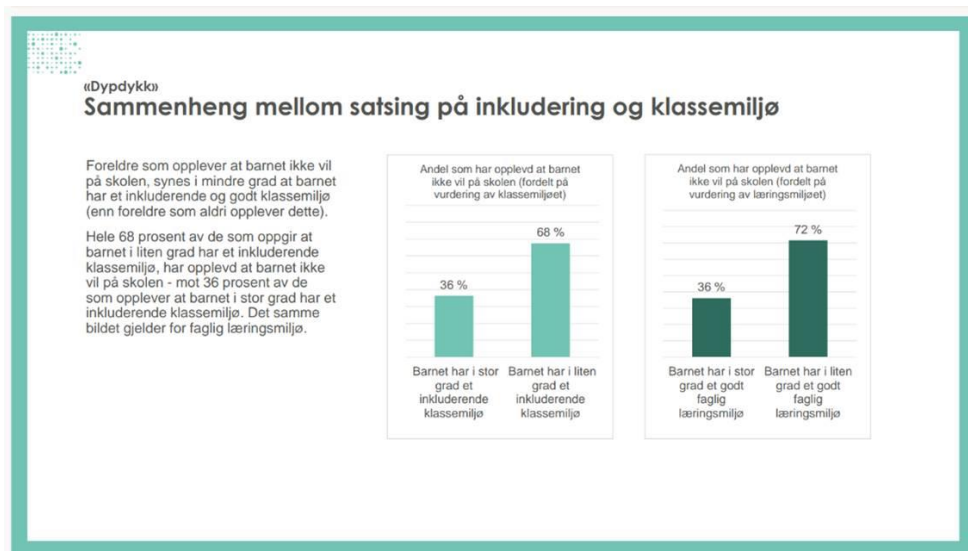
- Åpent oppfølgingsspørsmål til de som sier at tiltaket/tiltakene som skolen satte inn har bedret situasjonen.

Nedenfor er noen eksempler. Se separat vedlegg med flere åpne svar.

- * Ekstra samtaler med lærere og helsesykepleiere
- * Ekstra oppgaver i matte
- * Fikk bytte klasse til parallellklassen
- * Flyttet til annen plass i klasserommet
- * Informasjon om situasjonen barnet gruet seg til
- * Mobilstopp
- * Det var en som mobbet barnet mitt. Jeg ga beskjed om at det måtte fikses, eller så kom jeg selv til skolen og holdt mobberer i hånda i friminuttene. Da sluttet det, men jeg fikk ikke lov til å vite hva slags tiltak som ble gjort.
- * Mulighet til å gå for seg selv
- * Spesielt tilrettelagt vennegruppe
- * Støttesamtaler med sosiallærer
- * Tilpasset undervisning med faglige utfordringer
- * Tilrettelagt undervisning

n= 76 ? Hva slags tiltak var dette?

* Kun still til de som har opplevd at barnet deres ikke ville på skolen, og at skolen satte inn tiltak, og at dette bedret situasjonen

3. Har FUG innspill til tiltak?

Vi mener at det er et grunnleggende og viktig utgangspunkt at det opprettes rutiner og systemer for registrering av fravær som sørger for at man kan få god nasjonal oversikt over forekomsten og utviklingen over tid, slik at man kan se dette i sammenheng med andre trender og endringer i skole og samfunn, og vurdere hvilke tiltak og endringer som evt. virker. Det er også viktig at det finnes systemer som fanger opp fravær tidlig.

Vi har også tro på at styrket klasseledelse og fokus på klassemiljø vil ha effekt. Det samme gjelder at skolen har ansatte som kan være Gode rollemodeller og legge til rette for godt foreldresamarbeid

Vi opplever at skolefraværspromatikken langt på veg trenger oppfølging etter samme mal som 9a-saker; at man klarer å definere problemet bak skolefraværet og setter inn tiltak som er egnet til å løse- eller lette situasjonen:

Mange kommuner opererer fortsatt med ulike varianter av tiltakstrapper som i for liten grad er egnet til å ta hensyn til hver enkelt elevs situasjon. Stikkord for disse kan være:

- Stort fokus på oppmøte og at eleven skal være til stede på skolen hele skoletiden
- Utfordringen har sin årsak utenfor skolen
- Standard tiltak for tilbakeføring
- Tiltakene skal gjennomføres innenfor skolens eksisterende rammer

Vår erfaring er at skolene som lykkes med å begrense fraværet, er tidlig og tett på.

- Man bruker utviklingssamtaler til å etterspørre om det har vært vanskelig å komme på skolen
- Man har gode rutiner for fraværshåndtering og månedlig sjekk ift. om enkeltelever er i ferd med å få høyt fravær eller fravær med diffus årsak/udokumentert fravær
- Man har lav terskel for kontakt mellom skole og hjem (og motsatt), og foreldre opplever trygghet og ivaretagelse i møte med skolen

- Det tverrfaglige apparatet er tett på, lav terskel for å sette inn tiltak, f.eks. i form av samtaler med helsesykepleiere eller andre i skolehelsetjenesten
- Gode rutiner for drøfting med- og tilmelding til hjelpeapparatet, eks. PPT, BUP, e.l.

Vår analyse er at de lykkes best de som evner å se enkelteleven, identifisere utfordringen og ta inn over seg ansvaret for å sette inn tiltak. Vi mener at punktene nedenfor kan danne ramme for arbeidet og kan være en av flere måter å sikre behovet for individuelle tilpasninger (kan knyttes opp mot huskeregelen om SMARTE¹⁰ mål):

- Tiltakene er **spesifikt** tilpasset elevens situasjon og behov
- Tiltakene er definert gjennom **målbare mål** (løfte det som fungerer, justere det som ikke er optimalt eller ikke virker)
- Tiltakene er **akseptert** av alle involverte; dette skaper trygge rammer for gjennomføring
- Tiltakene er **realistiske**; de må være gjennomførbare over tid, og vi må ta inn over oss at tiltakene vil være personavhengig i starten
- Tiltakene er **tidsbestemt**; for noen handler det om behov for å sette milepeler, for andre handler det om fleksibilitet - at neste steg tas når eleven selv er klar for det (ikke når det er bestemt i planen)

Med vennlig hilsen

Marius Chrømer
FUG-leder

Marie Skinstad-Jansen
FUG-nestleder

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur

¹⁰ <https://no.wikipedia.org/wiki/SMART-m%C3%A5l>